

Maria Niewiadoma

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

SZCZEGÓLNE ASPEKTY UTRATY WARTOŚCI AKTYWÓW W RACHUNKOWOŚCI BANKOWEJ

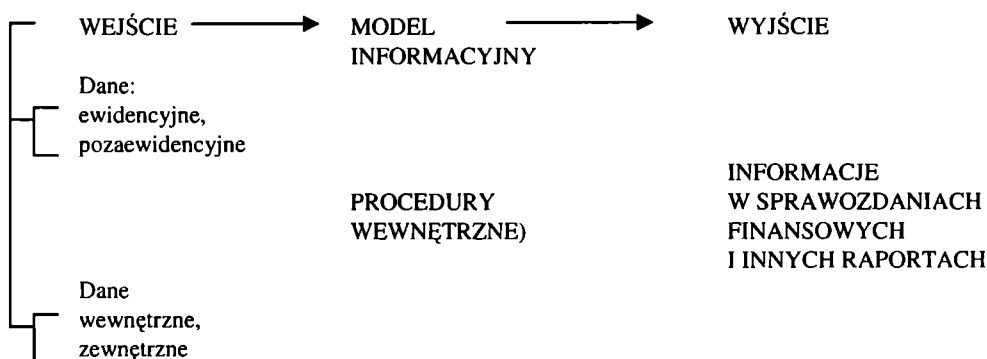
1. Wstęp

W świecie dojrzałej gospodarki sektora finansowego, rosnącego poziomu konkurencji oraz systematycznych zmian w zasadach sporządzania sprawozdań finansowych szczególnie wzrasta ranga rzetelnej informacji dostarczanej przez jednostki współpracujące z bankami oraz podmioty pracujące jako banki. Zaznaczyć należy istotne elementy związane z koniecznością stabilizacji pionów tworzących podstawę informacji dla potrzeb decyzyjnych w bankach. Wyzwania stawiane przed systemem informacyjnym sektora finansowego wynikają z uwarunkowań zewnętrznych (konieczności dostosowania polskiej gospodarki do warunków i standardów funkcjonowania banków w Unii Europejskiej, wejścia różnych państw do strefy euro) i wewnętrznych (tzn. procesów zmierzających do doskonalenia rachunkowości oraz gospodarki „opartej na wiedzy”). Ważną kwestią jest maksymalne wykorzystanie tych informacji, które rachunkowość dostarcza dla celów decyzyjnych w taki sposób, by były kompatybilne z potrzebami menadżerów oraz zrozumiałe dla różnych odbiorców. Jak we współczesnym świecie finansowym te zadania są realizowane? Szczególnie w przypadku przejścia banków na MSR/MSSF w kwestii problemu utraty wartości posiadanych aktywów? Jak należy podchodzić do problemów realnej wysokości wartości pozycji bilansowych banku? Istotne są wartości należności banków, badane według różnych aspektów. Uwzględnianie zmian przepisów dotyczących tych elementów informacyjnych ma wpływ na perspektywy rozwoju sektora finansowego w latach 2007-2008.

2. Podstawy systemu informacyjnego w banku

Jedną z funkcji rachunkowości jest tworzenie różnorodnych zbiorów informacji, które są niezbędne do zarządzania określoną jednostką gospodarczą. W związku z tym

również w banku wykorzystuje się rachunkowość dla perspektywnego spojrzenia na oferty produktów związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą. Powszechna jest opinia, że informacja jakościowo „lepszą” (czyli bardziej użyteczna) powinna mieć dwie cechy: powinna być przydatna i wiarygodna. Przydatność informacji z zakresu rachunkowości oznacza możliwość przewidywania skutków przeszłych, przyszłych i bieżących zdarzeń wraz z korygowaniem ewentualnych odchyień od oczekiwań czy sporządzanych prognoz bądź modelowych ustaleń oraz ich wpływu na operatywne i strategiczne decyzje (zgodnie z MSSF 1). Wiarygodność pomiaru zaś jest jednoznaczna z „wiernością odwzorowania”, „weryfikowalnością” oraz „neutralnością”, opiera się bowiem na wierności odwzorowania tego, co ma zamiar odzwierciedlić, łącznie z utwierdzeniem użytkownika, który dokonuje weryfikacji w pewności, iż ma on cechę reprezentatywności. Ponadto ważną kwestią jest wybrany format, model, schemat – według którego samodzielny podmiot w sektorze finansowym opracowuje elementy sprawozdania. We współczesnej, konkurencyjnej gospodarce rynkowej dla potencjalnego inwestora, akcjonariusza czy innego klienta bankowego liczy się prezentacja i dobór informacji finansowych w pierwszych sprawozdaniach finansowych według MSSF (i późniejszych też). Dochodzi zatem do wykorzystywania w praktyce elementów rachunkowości (w tym rachunkowości kreatywnej) w celu pozyskania potencjalnego klienta i inwestora dla banku.

Rys. 1. System informacyjny w banku wspomagany rachunkowością

Źródło: opracowanie własne.

Dane wejściowe stanowią skwantyfikowane informacje (ilościowe i jakościowe), stanowiące obraz zdarzeń przeszłych i będące efektem oczekiwanych zdarzeń przyszłych. Odzwierciedlają zarówno zjawiska i procesy przebiegające w banku jak i sytuację finansowo-majątkową aktualnych i potencjalnych klientów oraz inwestorów banku. Od wypracowanego **modelu informacyjnego** jednostki sektora finansowego będzie uzależniona efektywność przyszłych podejmowanych decyzji ekonomicznych (np. w kwestii: udzielanych kredytów bankowych hipotecznych na długie okresy kalendarzowe, ofert lokat terminowych z propozycją stałego bądź

zmiennego oprocentowania na różne okresy obrachunkowe itp.). Skutkiem przetworzonych danych są **informacje wyjściowe**, wyrażane przede wszystkim w mierniku pieniężnym, generowane przez system informacyjny rachunkowości bankowej, przedstawiane w formie różnych sprawozdań finansowych wymaganych zgodnie z obowiązującymi przepisami obligatoryjnymi oraz innych raportów przygotowywanych na potrzeby wewnętrzne (centrali banku, oddziałów bankowych itp.), za różne okresy sprawozdawcze. Na procedury przetwarzania danych składają się zwykle następujące czynności:

- a) identyfikacja danych (na podstawie dokumentów źródłowych),
- b) klasyfikacja danych (według algorytmów obligatoryjnych bądź fakultatywnych),
- c) rejestracja i analiza sklasyfikowanych i przetworzonych danych,
- d) prezentacja przetworzonych informacji w formach skodyfikowanych (zuniifikowanych) sprawozdań, raportów itp.

Na potrzeby zarządzania bankiem następuje przetwarzanie danych, by uzyskać informacje dotyczące przede wszystkim: płynności, wypłacalności, rentowności, zdolności obsługi zadłużenia, sprawności (efektywności) finansowej. Dla celów *analizy banków* najczęściej wykorzystywane jako mierniki dla badania:

- płynności i wypłacalności powinny być *dominanty*;
- rentowności powinny być *stymulanty*;
- kredytów zagrożonych oraz sprawności (efektywności) finansowej powinny być *destymulanty*.

Szczegółne znaczenie utraty wartości aktywów

Zgodnie z obowiązującymi przepisami banki będące emitentami na GPW mają obowiązek od 2005 r. sporządzać skonsolidowane sprawozdania finansowe według MSR/MSSF [10, 11] oraz mają prawo decydowania o formie sprawozdawczości finansowej w zakresie własnych sprawozdań jednostkowych oraz sprawozdań spółek wchodzących w skład ich grup kapitałowych. Takie prawo przysługuje także mającym siedzibę w Polsce spółkom zależnym jednostek dominujących, jeśli ich papiery wartościowe zostały dopuszczone do publicznego obiegu w krajach UE. Przejście na MSR/MSSF wymaga zgody zgromadzenia wspólników. Wszystkie jednostki, które zgodnie z przepisami prawnymi rozpoczęły sporządzanie sprawozdania finansowego zgodnie z MSR/MSSF mają obowiązek sporządzania wyłącznie takich sprawozdań. Jest to jednoznaczne z tym, że wyłącznie takie sprawozdania finansowe podlegają badaniu przez biegłego rewidenta, oraz są składane w rejestrze sądowym i publikowane¹[6].

Zawartość sprawozdań według MSSF i UoR² jest zasadniczo podobna. Natomiast różnice dotyczą:

¹ Zaznaczyć należy, że w bankach mniejszych (nie będących emitentami na GPW) pierwszym okresem obrotowym, za który sporządza się sprawozdanie finansowe według MSSF, często jest dopiero 2006.

² UoR – ustawa o rachunkowości.

a) zakresu sprawozdania (UoR określa elementy sprawozdania niezbędne dla podmiotów podlegających i niepodlegających badaniu);

b) zestawienia ze zmian w kapitale własnym (MSR/MSSF ustala, że mogą być przedstawione wszystkie bądź wybrane zmiany w kapitale własnym).

Tabela 1. Różnice między MSR 1 a UoR dotyczące zakresu sprawozdań finansowych

MSR 1	UoR	Różnice
Zakres podmiotowy		
Zakres stosowania standardu dotyczy wszystkich rodzajów jednostek	Zakres podmiotowy ustawy określa art. 2	UoR wymienia podmioty zobowiązane do stosowania jej przepisów. MSR określa rodzaj sprawozdań (sprawozdania o ogólnym przeznaczeniu) sporządzanych przez wszystkie rodzaje jednostek
Zakres sprawozdań finansowych		
Części składowe sprawozdania finansowego	Budowa sprawozdania finansowego (art. 45 ust. 2)	UoR określa zakres sprawozdania finansowego w zależności od tego, czy sprawozdanie jednostki podlega badaniu. Sprawozdanie finansowe sporządzone według MSR/MSSF generalnie obejmuje wszystkie składniki sprawozdania, niezależnie od wielkości jednostki. Inny jest też zakres poszczególnych części sprawozdania finansowego
Układ poszczególnych części sprawozdania nie jest określony	Układ poszczególnych części sprawozdania określają załączniki do UoR	MSR/MSSF nie określają wzoru sprawozdania, podają jedynie zakres informacji, jakie należy ujawnić w sprawozdaniu finansowym
Ujawnienie danych porównywalnych	Dane na dzień kończący bieżący i poprzedni rok obrotowy (art. 46), dane za bieżący i poprzedni rok obrotowy (art. 47, art. 48)	MSR określa, że dane porównywalne dotyczące poprzedniego okresu sprawozdawczego muszą być prezentowane dla wszystkich kwot uwzględnionych w sprawozdaniu finansowym, w tym również w części opisowej sprawozdania finansowego. UoR nakłada ten obowiązek jedynie w wypadku podstawowych składników sprawozdań finansowych (bez informacji dodatkowej)
Waluta sprawozdania finansowego	Sprawozdanie finansowe oraz sprawozdanie z działalności jednostki sporządza się w języku polskim i w walucie polskiej (art. 45)	Zgodnie z MSR 1 ustalenia wyniku finansowego dokonuje się w walucie funkcjonalnej* sprawozdanie finansowe zaś może być prezentowane w innej walucie

* *Waluta funkcjonalna* jest walutą podstawowego środowiska gospodarczego, w którym działa jednostka (MSR 21, § 8).

Źródło: opracowanie zmodyfikowane za: [1], na podstawie: [2, s. 138-140].

W przypadku banków ważnym elementem poddawanym reklasyfikacji według MSR/MSSF są pojedyncze składniki bądź grupy aktywów finansowych, które utraciły wartość i powstała z tego tytułu strata. Należy wówczas w wiarygodny

sposób ustalić, czy istnieją obiektywne podstawy utraty wartości wskutek zaistnienia zdarzeń następujących po dniu pierwotnej ewidencji tych pozycji aktywów w księgach bankowych, oraz oszacować ich wpływ na poziom przyszłych przepływów pieniężnych, związanych z tymi składnikami majątkowymi.

Identyfikacja przesłanek utraty wartości dokonywana jest w banku na podstawie obiektywnych przesłanek ilościowych i jakościowych, uwzględniających ocenę sytuacji finansowej klienta, jakość współpracy z podmiotem czy otoczenie prawno-biznesowe. Za zdarzenia powodujące straty w aktywach (o charakterze realnych przesłanek utraty ich wartości) banku uznaje się (analizując poziom elementów ryzyka bankowego) najczęściej:

- a) istotne trudności finansowe emitenta albo dłużnika;
- b) niedotrzymanie warunków umowy przez strony transakcji, np. nieterminową regulację spłaty należności głównej (kapitału) bądź odsetek lub zaleganie z nią;
- c) duże prawdopodobieństwo reorganizacji finansowej lub upadłości pożyczkobiorcy;
- d) przyznanie dłużnikowi (np. pożyczkobiorcy), ze względów ekonomicznych albo prawnych (np. uzasadnionych jego finansowymi trudnościami), udogodnień (bądź innej formy ugody z dłużnikiem na korzystniejszych dla niego warunkach niż ustalenia pierwotne), które w innym przypadku nie byłyby przez bank uwzględnione;
- e) trudności finansowe na dotychczasowym rynku papierów wartościowych bądź całkowity zanik aktywnego rynku na konkretny składnik aktywów finansowych;
- f) przeprowadzone prognozy wskazujące na obniżenie przyszłych przepływów pieniężnych w badanych grupach aktywów finansowych, w tym szacunkowe wyniki ujmuje ewentualność:
 - niekorzystnych zmian statusu płatności dłużników,
 - ogólnokrajowych i/albo lokalnych zmian warunków ekonomicznych bezpośrednio bądź pośrednio skorelowanych z możliwością utraty wartości aktywów banku.

Banki dokonują w takich sytuacjach podziału posiadanych należności na poszczególne kategorie ryzyka [4, s.12] jako:

1) **należności normalne:**

a) oceniane indywidualnie, wobec których nie stwierdzono obiektywnych dowodów utraty wartości (zgodnie z § 59 MSR 39), a które podlegają ocenie portfelowej (w celu ujęcia odpisów z tytułu strat poniesionych lecz niezidentyfikowanych);

b) oceniane grupowo (według oceny portfelowej), jeśli nie zostały uznane za należności, które utraciły wartość (nie dokonuje się na nie odpisów z tytułu utraty wartości);

2) **należności pod obserwacją**, obejmujące te pozycje, które na podstawie indywidualnej oceny nie zostały uznane za należności, które utraciły wartość, mimo iż stwierdzono obiektywne dowody utraty wartości³;

³ Jeśli zgodnie z kryteriami określonymi w rozporządzeniu należność trzeba uznać np. za wątpliwą bądź straconą, bazując zaś na kryteriach wynikających z MSR, należność powinna być traktowana jako normalna, to za przeważające należy uznać postanowienia MSR, z tym że należność taką należy wykazać jako „pod obserwacją” [4, s. 12].

3) **należności zagrożone**, obejmujące należności podlegające ocenie w portfelu indywidualnym i w portfelu grupowym, jeśli istnieją (zgodnie z §59 MSR 39) obiektywne dowody utraty ich wartości⁴.

Następuje wówczas poddawanie każdej pojedynczej ekspozycji kredytowej i leasingowej testowi na utratę wartości⁵. Jeśli zostanie rozpoznana utrata wartości (wskutek zaistnienia obiektywnych przesłanek), dokonuje się utworzenia odpisu aktualizującego wartość należności. Gdy nie stwierdza się wystąpienia obiektywnych przesłanek utraty wartości – wtedy ekspozycja kredytów i/lub należności leasingowych będzie włączona do portfela grupowego i oceniana zbiorczo w grupach o podobnych charakterystykach ryzyka kredytowego. Konsekwencją oszacowania aktywów finansowych w portfelu grupowym (zakwalifikowanych do kategorii pożyczek i należności, należności z tytułu leasingu finansowego lub inwestycji utrzymywanych do terminu wymagalności) będzie ustalenie kwoty odpisu aktualizacyjnego jako różnicy między wartością bilansową składnika aktywów a bieżącą wartością oszacowanych przyszłych przepływów pieniężnych (z wyłączeniem przyszłych strat kredytowych, które nie zostały poniesione), zdyskontowanych z zastosowaniem pierwotnej efektywnej stopy procentowej ustalonej przy początkowym ujęciu danego składnika aktywów finansowych.

3. Ranga informacji bankowych w zakresie utraty wartości aktywów dla celów zarządzania strategicznego

Bieżąca analiza legislacji sektora finansowego wyraźnie wskazuje na wzrost ważności danych dostarczanych przez banki na potrzeby centralnych organów zarządzania oraz nadzoru finansowego. Należy zwrócić uwagę na diskutowany projekt Krajowego Standardu Rachunkowości „Utrata wartości aktywów”, w którym podkreśla się m.in. konieczność doskonalenia wewnętrznych procedur aktualizacji wyceny aktywów wobec utraty przez nie wartości na dzień bilansowy, ze szczególnym uwzględnieniem tych pozycji, których wartość była już w poprzednich okresach korygowana o odpisy aktualizujące [5, pkt 4.7]. Jego celem jest ostateczne doprowadzenie do ujawniania realnej wartości bilansowej zasobów jednostki.

Z dniem 1 kwietnia 2007 r. weszło w życie rozporządzenie, zgodnie z którym według nowych zasad banki będą miały obowiązek obligatoryjnego ogłaszania

⁴ Przyporządkowanie należności do poszczególnych kategorii należności zagrożonych należy dokonywać zgodnie z [8]. Ponadto kwestie klasyfikacji należności do grupy szczególnie wątpliwych są analizowane w Projekcie Krajowego Standardu Rachunkowości dotyczącego „Utraty wartości aktywów” [5, pkt 6.2.16].

⁵ Analiza utraty wartości może być przeprowadzana: a) w odniesieniu do indywidualnych ekspozycji kredytowych stanowiących istotne pozycje sprawozdawcze (np. powyżej 2 mln PLN); b) w odniesieniu do portfela ekspozycji kredytowych, które indywidualnie nie są istotne.

informacji o charakterze ilościowym i jakościowym, a ich zakres ma być uzależniony od klasyfikacji do grupy podmiotu [8, § 3], tzn.:

a) bank nie będący podmiotem dominującym ani podmiotem zależnym ma ogłaszać informacje na podstawie danych w ujęciu indywidualnym;

b) bank będący unijną instytucją dominującą ma ogłaszać informacje na podstawie danych skonsolidowanych;

c) bank będący podmiotem zależnym od unijnego podmiotu dominującego w holdingu finansowym ma ogłaszać informacje na podstawie danych skonsolidowanych tego podmiotu;

d) bank będący istotnym podmiotem zależnym unijnej instytucji dominującej lub unijnego podmiotu dominującego w holdingu finansowym ma ogłaszać informacje, na podstawie danych dostępnych na najwyższym krajowym szczeblu konsolidacji lub w braku takiego szczebla, w ujęciu indywidualnym.

Zaznaczyć należy, że na potrzeby odbiorców zewnętrznych w zakresie ryzyka kredytowego i ryzyka rozmycia banki będą musiały przedstawiać m.in. następujące informacje:

„1) definicje należności przeterminowanych i z **rozpoznaną utratą wartości**⁶ – stosowane dla celów rachunkowości;

2) opis stosowanego podejścia i metod przyjętych do ustalania **korekt wartości** i rezerw;

3) łączna kwota ekspozycji według wyceny bilansowej (po korektach rachunkowych), bez uwzględnienia skutków ograniczania ryzyka kredytowego i średnia kwota ekspozycji w danym okresie w podziale na klasy (...)

7) w rozbiciu na istotne branże lub typy kontrahentów kwoty:

a) ekspozycji z **rozpoznaną utratą wartości** i przeterminowanych – przedstawione oddzielnie,

b) salda korekt wartości i rezerw,

c) korekt wartości i rezerw w danym okresie” (...)

9) uzgodnienie zmian stanów korekt wartości i rezerw z tytułu ekspozycji z **rozpoznaną utratą wartości**, obejmujące:

a) opis rodzajów korekt wartości i rezerw,

b) salda początkowe,

c) kwoty umorzeń należności w ciężar odpisów w danym okresie,

d) kwoty odpisów albo rozwiązań na **szacowane prawdopodobne straty na ekspozycjach** w danym okresie, wszelkie inne korekty, w tym korekty wynikające z różnic kursowych, połączeń podmiotów, przejęć i zbycia podmiotów zależnych oraz transferów pomiędzy grupami odpisów i rezerw,

e) salda końcowe; przy czym **korekty wartości** i kwoty odzyskane zaliczone bezpośrednio do **rachunku zysków i strat** powinny być ogłoszone oddzielnie” [8, załącznik 1].

⁶ Podkreślenia własne autorki tekstu.

Obowiązek przedstawiania tych informacji do wiadomości publicznej będzie obowiązywać banki po raz pierwszy w 2008 r. według stanu na dzień 31 grudnia 2007 r.

4. Podsumowanie

Aby stabilizacja działalności banku była w większym zakresie zapewniona, system rachunkowości nie może się ograniczać do dostarczania bądź przekazywania informacji, ale musi również zapewniać analizę koncepcyjną danych. Sprzyja temu optymalizacja nastawienia kadr księgowo-menedżerskich na wspomaganie procesu decyzyjnego i długofalowego planowania modelami rachunkowości kreatywnej, twórczej, które zostały włączone w zarządzanie podmiotami sektora finansowego. Istotną kwestią, na którą zwrócono uwagę w niniejszym opracowaniu, jest problematyka właściwego przedstawienia w zestawieniach informacyjnych utraty wartości aktywów (potencjalnych i realnych) oraz bieżącej oceny pozycji związanych z tymi pozycjami sprawozdań finansowych, szczególnie w sytuacji przejścia banku na nowe zasady (politykę) rachunkowości. Wychodzą temu naprzeciw – jak się okazuje – procesy legislacyjne, wskazujące na wyraźne powiązanie rachunkowości z wiarygodnością informacji, w szerokiej bazie danych z elementami utraty wartości aktywów. Konsekwencją „zaniedbania” tej tematyki mogą bowiem być znaczne straty w sektorze finansowym w skali mikro- i makroekonomicznej w przyszłych okresach sprawozdawczych. Zatem doskonalenie procedur wewnętrznych modelu informacyjnego w banku w tym aspekcie tematycznym jest szczególnie istotną częścią, która jest wspomagana przez rachunkowość. Należy zwrócić uwagę także na to, że istnieją w tym zakresie pewne fakultatywne możliwości rozwiązań wstępnych przy podejmowanych decyzjach menadżerów bankowych (np. indywidualne oceny kategorii ryzyka należności, dla których nie sporządza się odpisów z tytułu utraty wartości i – według MSR 39, czy propozycje – według projektu KSR „Utraty wartości aktywów”, dotyczące różnych wariantów w zakresie ustaleń zidentyfikowania aktywów wypracowujących korzyści ekonomiczne oraz ocen utraty wartości). W dużym zatem zakresie kompetencje i wiedza władz banku oraz jakość przeprowadzonych procesów prognozowania *ex ante* wywierają wpływ na przyszłe wyniki finansowe jednostek sektora finansowego oraz gospodarki kraju. Tematyka utraty wartości aktywów ma realny wpływ na przedstawiane dane sprawozdawcze dla różnych użytkowników. Podlega bieżącym analizom, a ich poprawne odczytywanie wiąże się też z wiedzą zewnętrzną i wewnętrzną odbiorców sprawozdawczości finansowej.

Literatura

- [1] Gos W., *Części składowe sprawozdania finansowego według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, „e-Biuletyn Rachunkowości” 2007 nr 3.
- [2] Helin A., *Sprawozdanie finansowe według MSSF*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006.
- [3] *Illustrative Consolidated Financial Statements for Banks 2006*, PWC 2007, www.pwc.com/ifrs.
- [4] *Instrukcja wypełniania formularzy sprawozdawczych na potrzeby statystyki monetarnej i nadzorczej dla banków stosujących MSR*, NBP, Warszawa 2006
- [5] Krajowy Standard Rachunkowości „Utrata wartości aktywów”, Projekt, „Rachunkowość” 2007 nr 3.
- [6] Kwasiborski A., *Stosowanie MSRF do badania sprawozdań finansowych*, „Rachunkowość” 2006 nr 2 (27).
- [7] Rekomendacja S dotycząca dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie, NBP GINB, 2006.
- [8] Rozporządzeniem Ministra Finansów z 10 grudnia 2003 r. w sprawie zasad tworzenia rezerw na ryzyko związane z działalnością banków, DzU 2003 nr 218, poz. 2147, z późn. zm.
- [9] Uchwała z dnia 13 marca 2007 r. w sprawie szczegółowych zasad i sposobu ogłaszania przez banki informacji o charakterze jakościowym i ilościowym dotyczącym adekwatności kapitałowej oraz zakresu informacji podlegających ogłaszaniu, DzUz NBP 2007 nr 3, poz. 8.
- [10] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, DzU 2002 nr 76, poz. 694 z późn. zm.
- [11] Ustawa z dnia 10 grudnia 2001 r. o rachunkowości bankowej, DzU 2004 nr 7, poz. 57 z późn. zm.

SPECIAL ASPECTS OF THE BACKWARDNESS OF VALUE OF ASSETS IN BANKING ACCOUNTING

Summary

The role of accountancy grows in bank's information system. Banks follow current' legislative changes on external requirements concerning prepared information. They are concerned particularly on the loss of value of assets, reserves and their results which are kept in financial reports for example: of profit and loss account. Banks have to improve information model, staff managing and internal procedures for information purposes concerning utilization accountancy.